

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA IJODIY FIKRLASHNI
RIVOJLANTIRISH YO'LLARI**

Sattarova Dilafro'z Asqar qiz

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

*Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi(boshlang'ich ta'lim) mutaxassisligi
magistranti*

Ahmadov Olimjon Shodmonovich

Pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent

**ИНФОРМАЦИЯ О
СТАТЬЕ**

ИСТОРИЯ СТАТЬИ:

Received:19.10.2026

Revised: 20.10.2026

Accepted:21.10.2026

**КЛЮЧЕВЫЕ
СЛОВА:**

*Ijodiy fikrlash,
innovatsion ta'lim,
o'quvchilar, metodika,
muammoli vazifa,
interfaol metodlar,
kreativlik, tafakkur,
didaktika, o'qituvchi.*

АННОТАЦИЯ:

Mazkur maqolada umumiy o'rta ta'lim muassasalarida boshlang'ich sinf o'quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish yo'llari nazariy va amaliy jihatdan yoritilgan. Bugungi zamonaviy ta'lim sharoitida ijodiy tafakkurni shakllantirish yosh avlodni mustaqil, tanqidiy va innovatsion fikrlaydigan shaxslar sifatida tarbiyalashning muhim sharti hisoblanadi..

Kirish

XXI asr – bilim, tafakkur va innovatsiyalar davri hisoblanadi. Bugungi globallashuv sharoitida har bir inson, ayniqsa, o'sib kelayotgan yosh avlod nafaqat zamonaviy bilimlarga ega bo'lishi, balki mustaqil, tanqidiy va ijodiy fikrlay olishi ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Boshlang'ich ta'lim bosqichi ushbu kompetensiyalarni rivojlantirish uchun ham muhimdir. Chunki aynan shu davrda murg'ak bolada bilishga bo'lgan qiziqish, turli qiziqarli savollar berish, nutqiy rivojlanish va ijtimoiy hayotga moslashuv yuqori bo'ladi. Jahon tajribalari shuni ko'rsatadiki, aynan shu bosqichda bola tanqidiy fikrlash va muammoli vaziyatlarga javob reaksiyasini qaytarishning faol davri ekanligini aytishgan.

Zamonaviy jamiyatda yuzaga kelayotgan murakkab muammolarni an'anaviy yondashuvlar asosida hal etish yetarli bo'lmay qolmoqda, shu sababli yangi g'oyalar yaratish, nostandart yechimlar topish va innovatsion tafakkurni rivojlantirish zarurati ortib bormoqda. Shu bois o'quvchilarni maktab davridayoq ijodiy fikrlashga yo'naltirish, ularni turli muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilishga o'rgatish zamonaviy ta'limning ustuvor vazifalaridan biriga aylandi.

Ijodiy fikrlash – bu yangi g'oyalarni yaratish, mavjud bilimlarni yangicha talqin etish, turli muammolarga noan'anaviy yondashish hamda muqobil yechimlarni ilgari surish qobiliyatidir. Mazkur jarayon inson tafakkurining eng yuqori darajasini namoyon etadi. Ijodiy fikrlashni rivojlantirish orqali o'quvchilarda faollik, mustaqillik, tashabbuskorlik, tanqidiy tahlil qilish, muammolarga kengroq nuqtai nazardan qarash kabi muhim shaxsiy sifatlar shakllanadi. Ayniqsa, maktab yoshidagi bolalarning tafakkuri moslashuvchan, tasavvuri boy va qiziqishlari keng bo'lgani sababli, bu davr ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish uchun eng qulay bosqich hisoblanadi.

Mazkur maqolada o'quvchilarda ijodiy fikrlashni shakllantirish va rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik metodlar, interfaol texnologiyalar, tajribaviy yondashuvlar hamda psixologik-pedagogik asoslar tahlil etiladi. Tadqiqotning dolzarbligi milliy ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlarning jadal joriy etilayotgani, shuningdek, ijodkor, tashabbuskor va zamonaviy fikrlaydigan shaxsni tarbiyalashga bo'lgan ijtimoiy ehtiyojning ortib borayotgani bilan belgilanadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi

So'nggi yillarda O'zbekiston pedagogik va psixologik fanida o'quvchilarda ijodiy fikrlashni rivojlantirish masalasi dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Mazkur yo'nalishda olib borilgan tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ijodiy fikrlash faqatgina bilimlar yig'indisi emas, balki muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish, yangi g'oyalarni ilgari surish va nostandart yechimlarni ishlab chiqish qobiliyati sifatida qaralmoqda.

Amerikalik psixolog J. Guilford ijodiy fikrlashni divergent fikrlash bilan bog'laydi. Uning fikricha, ijodkorlik bitta to'g'ri javobni topishdan ko'ra, muayyan muammoga bir nechta xilma-xil yechimlarni taklif qila olishda namoyon bo'ladi. Guilford ijodiy fikrlashning asosiy belgilarini ravonlik, moslashuvchanlik, o'ziga xoslik va g'oyalarni takomillashtirish qobiliyati sifatida izohlaydi[1] Ushbu nazariya boshlang'ich sinf o'qituvchisi faoliyati uchun muhim metodik asos bo'la oladi. Masalan, o'qituvchi o'quvchilarga "Hikoyani yana qanday yakunlash mumkin?", "Bu masalani boshqa usulda qanday yechish mumkin?" kabi ochiq savollarni berishi lozim. Bunday topshiriqlar o'qituvchining o'zida ham divergent fikrlashni shakllantiradi, chunki u darsni tashkil etishning turli variantlarini oldindan rejalashtiradi.

E. P. Torrance ijodiy fikrlashni muammoni sezish, faraz ilgari surish, taxminlarni tekshirish va yangi yechimlar ishlab chiqish jarayoni sifatida talqin qiladi. Olim kreativlikni faqat tug'ma qobiliyat emas, balki maxsus ta'lim va mashqlar orqali rivojlantiriladigan

ko'nikma deb hisoblaydi[2]. Torrancening kreativlik testlarida ravonlik, moslashuvchanlik, o'ziga xoslik va tafsilotlarni boyitish mezonlari asosiy o'rin tutadi. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi mazkur yondashuvdan foydalanib, o'quvchilarga rasm asosida hikoya tuzish, predmetning noodatiy qo'llanish usullarini topish, tugallanmagan hikoyani davom ettirish kabi topshiriqlarni berishi mumkin. Buning uchun o'qituvchining o'zi ham erkin fikrlashi, o'quvchi javoblarini faqat "to'g'ri" yoki "noto'g'ri" tarzida emas, balki yangiligi va asoslanganligi nuqtayi nazaridan baholashi zarur.

Amerikalik pedagog J. Dyui ta'limni amaliy faoliyat, tajriba va muammoni hal qilish bilan bog'laydi. Uning qarashlariga ko'ra, o'quvchi bilimni tayyor shaklda qabul qilmasdan, faol harakat, kuzatish, savol berish va tajriba o'tkazish orqali egallashi kerak[3]. Bunday yondashuvda o'qituvchi faqat axborot beruvchi emas, balki o'quvchilar faoliyatini tashkil etuvchi va yo'naltiruvchi shaxs hisoblanadi. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy fikrlashini rivojlantirishda muammoli ta'lim, loyiha metodi, tajribalar, amaliy mashg'ulotlar va hayotiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlardan foydalanish samarali hisoblanadi. Masalan, matematika darsida o'quvchilarga oddiy masalani yechish bilan birga, shu masalaga mos hayotiy vaziyatni mustaqil tuzish taklif qilinadi. Bu usul o'qituvchini dars mazmunini real hayot bilan bog'lashga undaydi.

H. Gardner inson qobiliyatini faqat bitta aqliy ko'rsatkich bilan baholash noto'g'ri ekanini ta'kidlab, ko'p qirrali intellekt nazariyasini ilgari surgan. Olim lingvistik, mantiqiy-matematik, vizual-fazoviy, musiqiy, kinestetik, shaxslararo va shaxs ichki intellekt kabi qobiliyat turlarini ajratadi. Bu yondashuv har bir o'quvchining o'ziga xos qobiliyati va ijodiy imkoniyati mavjudligini e'tirof etishga yordam beradi[4]. Mazkur nazariya asosida boshlang'ich sinf o'qituvchisi darslarda turli faoliyat shakllaridan foydalanishi kerak. Bir o'quvchi matn tuzishda, boshqasi rasm chizishda, yana biri mantiqiy masalalarni yechishda yoki guruhni tashkil etishda faol bo'lishi mumkin. Shuning uchun o'qituvchi ijodiy fikrlashni rivojlantirishda yagona topshiriq bilan cheklanmasdan, og'zaki, yozma, tasviriy, amaliy va jamoaviy topshiriqlarni uyg'unlashtirishi maqsadga muvofiq.

Shuningdek, Salimova maktabgacha va boshlang'ich ta'lim bosqichida innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash orqali bolalarda ijodiy fikrlashni shakllantirish mumkinligini asoslab beradi[5]. Uning fikricha, integratsiyalashgan ta'lim, loyiha metodlari va o'yin texnologiyalari bolalarda kreativlikni rivojlantirish uchun samarali vosita hisoblanadi.

Islomova N.X. esa mustaqil ta'lim jarayonining o'quvchilarda ijodiy tafakkurni rivojlantirishdagi o'rnini tadqiq etgan. Uning xulosalariga ko'ra, mustaqil izlanish, loyiha ishlari va individual topshiriqlar o'quvchilarda tanqidiy tahlil qilish, muammoga turli tomondan yondashish va ijodiy qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini shakllantiradi[6].

Yuqoridagi ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarda ijodiy fikrlashni rivojlantirish murakkab, ko'p omilli jarayon bo'lib, u pedagogik metodlar, psixologik sharoitlar va innovatsion texnologiyalarning uyg'unligini talab etadi. Shu bois mazkur

maqolada aynan shu omillar asosida ijodiy fikrlashni rivojlantirish yo'llari tizimli ravishda o'rganiladi. Shu asosda boshlang'ich sinf o'qituvchilarida ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun quyidagi usullarni tavsiya etish mumkin:

- muammoli va ochiq topshiriqlardan foydalanish;
- bir masalaga bir nechta yechim topishga o'rgatish;
- “aqliy hujum”, klaster, debat va “aqliy xarita” metodlarini qo'llash;
- loyiha va STEAM faoliyatini tashkil etish;
- ertak, hikoya va rolli o'yinlar orqali tasavvurni rivojlantirish;
- o'qituvchilar o'rtasida tajriba almashish va refleksiv tahlilni yo'lga qo'yish;
- o'quvchi javoblarini faqat natijaga emas, balki mustaqillik, yangilik va asoslanganlikka ko'ra baholash.

Muhokama va natijalar

Mazkur tadqiqot doirasida o'quvchilarda ijodiy fikrlashni rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik yondashuvlar, metodlar va psixologik omillar tahlil qilindi hamda amaliy kuzatuvlar asosida ularning samaradorligi baholandi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, ijodiy fikrlashni rivojlantirish faqat alohida metodlarni qo'llash orqali emas, balki ta'lim jarayonini kompleks tarzda tashkil etish orqali ta'minlanadi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun o'quvchini tayyor javobni yodlashga emas, balki savol berish, mustaqil izlanish, turli yechimlarni topish va o'z fikrini asoslashga yo'naltiruvchi metodlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Ilmiy-pedagogik adabiyotlarda muammoli ta'lim, qisman izlanish, tadqiqot, klaster, aqliy hujum va loyiha metodlari bu maqsadga xizmat qiluvchi samarali usullar sifatida ko'rsatiladi.

“Aqliy hujum” metodi

“Aqliy hujum” metodi qisqa vaqt ichida ko'plab g'oyalarni ilgari surishga asoslanadi. Ushbu metodda o'quvchilarning dastlabki javoblari tanqid qilinmaydi; asosiy maqsad imkon qadar ko'proq fikr va taklif to'plashdir.

- Qo'llash tartibi:
 1. O'qituvchi muammoli savol beradi.
 2. O'quvchilar o'z fikrlarini erkin bildiradilar.
 3. Barcha javoblar doskaga yozib boriladi.
 4. Yakunda fikrlar tahlil qilinadi va eng maqbul yechimlar ajratiladi.

“Klaster” metodi

“Klaster” metodi muayyan tushuncha bilan bog'liq fikrlarni tarmoqlar shaklida ifodalashga asoslanadi. Bu usul ma'lumotlarni tartibga solish, asosiy va ikkilamchi g'oyalarni ajratish imkonini beradi

“Sinkveyn” metodi

“Sinkveyn” qisqa, ijodiy va mantiqiy fikrlashni rivojlantiruvchi metoddir. U o'quvchidan mavzu yuzasidan eng muhim belgilarni tanlash va ularni ixcham shaklda ifodalashni talab qiladi.

• Sinkveyn tuzilishi:

1. Birinchi qator — mavzu nomini bildiruvchi bitta soʻz.
2. Ikkinchi qator — mavzuni ifodalovchi ikkita sifat.
3. Uchinchi qator — mavzuga oid uchta harakat.
4. Toʻrtinchi qator — mavzu haqida toʻrtta soʻzdan iborat fikr.
5. Beshinchi qator — mavzuni umumlashtiruvchi bitta soʻz.

“Davom ettir” metodi

“Davom ettir” metodi oʻquvchilarning tasavvuri, mantiqiy fikrlashi va mustaqil ijod qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Oʻqituvchi hikoya, ertak, maqol yoki fikrning boshlangʻich qismini beradi, oʻquvchilar esa uni oʻz variantlari asosida davom ettiradilar.

Misol:

“Bir kuni kichik qushcha oʻrmonda adashib qoldi. U daraxtlar orasidan...” Oʻquvchilar hikoyani turlicha davom ettiradilar. Bu metodda yagona toʻgʻri javob boʻlmaydi. Har bir oʻquvchi oʻz tasavvuriga asoslangan variantni taklif qilishi mumkin. Shu sababli oʻqituvchi oʻquvchilarning javoblarini taqqoslashdan koʻra, ularning mustaqilligi, mantiqiyliigi va yangiligiga eʼtibor qaratishi lozim. 6. Rolli oʻyin metodi Rolli oʻyin oʻquvchilarga muayyan vaziyat yoki obrazni ijro etish orqali fikrlash va muloqot qilish imkonini beradi. Bu metod ijodiy tasavvur, nutq, empatiya va ijtimoiy koʻnikmalarni rivojlantiradi.

Oʻtkazilgan kuzatuvlar asosida aniqlanishicha, dars jarayonida interfaol metodlardan foydalanish oʻquvchilarning faolligini oshirib, ularni mustaqil fikrlashga undaydi. Xususan, muammoli vaziyatlar, ochiq savollar, munozaralar va loyiha ishlari asosida tashkil etilgan mashgʻulotlarda oʻquvchilar nafaqat bilimlarni oʻzlashtirdi, balki ularni amaliyotda qoʻllash, tahlil qilish va yangicha yondashuvlarni ishlab chiqish imkoniyatiga ega boʻldi. Bu esa ijodiy fikrlash darajasining sezilarli oshishiga olib keldi.

Shuningdek, pedagogik eksperiment natijalari shuni koʻrsatdiki, ijodiy topshiriqlar bilan boyitilgan darslar oʻquvchilarda tashabbuskorlik, mustaqillik va tanqidiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi. Oʻquvchilar muammoga turli tomondan yondashishni, bir nechta yechim variantlarini ishlab chiqishni va oʻz fikrini asoslashni oʻrgandilar. Bu holat ularning intellektual rivojlanishiga ijobiy taʼsir koʻrsatdi.

Tadqiqot jarayonida oʻquvchilarning psixologik holati ham ijodiy fikrlash darajasiga sezilarli taʼsir koʻrsatishi aniqlandi. Qoʻllab-quvvatlovchi pedagogik muhit, erkin fikr bildirish imkoniyati va ragʻbatlantiruvchi baholash tizimi oʻquvchilarda oʻziga ishonchni kuchaytirib, kreativ yondashuvlarni shakllantirdi. Aksincha, qatʼiy nazorat va xato qilishdan qoʻrqish ijodiy jarayonni susaytirishi kuzatildi.

Mustaqil taʼlim jarayoni ham ijodiy fikrlashni rivojlantirishda muhim omil sifatida namoyon boʻldi. Oʻquvchilar mustaqil loyiha ishlari, izlanish topshiriqlari va ijodiy vazifalarni bajarish orqali yangi bilimlarni oʻzlashtiribgina qolmay, balki ularni amaliy faoliyatda qoʻllashni oʻrgandilar. Bu esa ularning tafakkurini kengaytirib, kreativ salohiyatini oshirdi.

Musika va o'yin elementlarini o'z ichiga olgan mashg'ulotlar esa o'quvchilarda obrazli tafakkur, tasavvur va emotsional intellektni rivojlantirdi. Ayniqsa, musiqa orqali tashkil etilgan ijodiy topshiriqlar o'quvchilarning fikrlash jarayonini faollashtirib, ularni yangi g'oyalar yaratishga undadi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarda ijodiy fikrlashni rivojlantirish quyidagi shartlar asosida samarali kechadi:

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarda ijodiy fikrlashni rivojlantirish zamonaviy ta'limning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Ijodiy tafakkurni shakllantirishda interfaol metodlar, muammoli topshiriqlar, mustaqil ta'lim faoliyati hamda qulay psixologik muhit muhim ahamiyat kasb etadi.

O'quvchilarning kreativ salohiyatini oshirish uchun ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish, ijodiy topshiriqlarni ko'paytirish va erkin fikrlash imkoniyatini yaratish zarur. Mazkur yondashuvlar nafaqat bilimlarni chuqur o'zlashtirishga, balki mustaqil, tanqidiy va ijodkor shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi.

Shu bois umumiy o'rta ta'lim muassasalarida ijodiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan metodik tizimni takomillashtirish dolzarb hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Guilford J. P. Creativity. // American Psychologist. – 1950. – Vol. 5, No. 9. – P. 444–454.
2. Torrance E. P. Torrance Tests of Creative Thinking: Norms-Technical Manual. – Bensenville: Scholastic Testing Service, 1974.
3. Dewey J. Experience and Education. – New York: Macmillan, 1938. – 116 p.
4. Gardner H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. – New York: Basic Books, 1983. – 440 p.
5. Salimova A. Innovatsion ta'lim texnologiyalari orqali bolalarda tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirish // Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali. – 2025. – №1. – S. 21–30.
6. Islomova N.X. O'quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishda mustaqil ta'limning o'rni // Ustozlar uchun ilmiy-metodik jurnal. – 2025. – №2. – S. 34–42.
7. Kurbanova S.N. Ta'lim oluvchilarning mustaqil va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish // Theory and Analytical Aspects of Recent Research. – 2024. – №1. – S. 12–20.
8. Raxmonjonov F. O'quvchilarda ijodiy fikrlashni rivojlantirishning psixologik asoslari // Journal of Pedagogy and Psychology. – 2025. – Vol. 2, №3. – S. 45–53.
9. Nurulloyev M.B. O'quvchilarda musiqa orqali tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirish // Science and Education. – 2025. – №4. – S. 67–75.

10.Samatova G., Yusupova D. O'quvchilarda ijodiy faollikni rivojlantirishda motivatsiyaning roli // Pedagogika va psixologiya ilmiy jurnali. – 2024. – №3. – S. 56–64.

